

De Aalscholver

HELLA BOSCH

Uitgehaalde en vernielde nesten, een schot hagel in het lijf of een omgedraaide nek, dat kon het lot zijn van de Aalscholver, die lange tijd door vissers als zware concurrent beschouwd werd.

Een andere bedreiging voor hem vormde de toegenomen vervuiling van het oppervlaktewater. Nadat de soort in de jaren zestig beschermd was verklaard en na de waterkwaliteitsverbetering van rivieren en meren nam de soort snel in aantal toe.

Hoe is de huidige situatie en wat voor rol spelen duin- en kustgebieden daarbij?

Bij een bezoekje aan het Brede Water op Voorne kondigt de plas zich al van verre aan door veel vogelrumoer. Vanwege de dichte vegetatie is er alleen vanuit een speciale waarnemingspost zicht op een paar eilandjes en een langgerekte oever vol witgekalkte bomen met op allerlei hoogtes, zwarte silhouetten van verschillend formaat, een spookachtig geheel waar bovendien veel geluid uit komt. Dit is een eerste indruk van een aalscholverkolonie en die roept al meteen allerlei vragen op: hoe komen ze aan hun voedsel, waarom juist hier zo'n kolonie; hoe is het de Aalscholver in de loop der tijden vergaan en hoe ziet zijn toekomst eruit?

Koloniebewoner

De Aalscholver, die opvalt door zijn karakteristieke kop, houding en vlieggedrag, is in feite een moerasvogel die vooral langs kusten, binnenwateren en rivieren te vinden is en wereldwijd op allerlei plaatsen voorkomt. In Nederland zijn het momenteel de Oostvaardersplassen, het Naardermeer,

de Wieden in Overijssel, een aantal plaatsen langs de grote rivieren, de Biesbosch en wat de duinen betreft het Brede Water op Voorne waar gebroed wordt.

De Aalscholver kan het hele jaar door waargenomen worden. De grootste aantallen komen echter in augustus/september voor, wanneer oude en jonge vogels gezamenlijk grote watergebieden als IJsselmeer, de Wadden en het Deltagebied opzoeken om te vissen. Het minst zijn ze te zien in de wintermaanden (december tot februari), aangezien een groot deel dan in het Middellandse-zeegebied overwintert.

De Aalscholvers, die pas na drie jaar geslachtsrijp zijn, arriveren na de winter in maart in hun kolonies. Ze brengen dan hun rommelige nesten van afgerukte takken op orde of bouwen nieuwe in bomen of struiken die er door de intensieve bewoning kaal en wit gepleisterd bijstaan.

Daarna kan de broed beginnen. In een gunstig jaar met niet te veel wind en regen kan een legsel maximaal drie eieren bevatten. Als de jongen er eenmaal zijn, gaan de ouders om de beurt op voedseltocht en ze vliegen daarbij soms naar plaatsen op zo'n 60 kilometer afstand van de kolonie. Zij keren na drie tot zes uur naar het nest terug. Tikgebaren van de jongen tegen de overvolle krop laat de ouder braken, waarna de maaltijd beginnen kan.

Sociaal gedrag

Er ontstaat in de vroege zomer een hechte familieband. De jongen blijven vrij lang in en bij het nest en vliegen soms pas in augustus uit om elders in groepen zelf te gaan vissen, samen met de oudere vogels.

Aalscholvers zijn in principe sociale dieren. Groepen van zes- tot achtduizend vogels zijn waargenomen en in zo'n kolonie houden ze het aardig met elkaar uit.

Bij het fourageren is er sprake van een zekere samenwerking. Zwemmend en duikend volgen zij in groepsverband zo'n school vissen, hun voornaamste voedsel. Die worden zo nodig naar ondiep water gedreven, zodat de vogels er beter bij kunnen. Na het vissen kunnen Aalscholvers niet meteen terugkeren naar de kolonie. Eerst moet er een geschikte zitplaats gezocht worden. Dit is nodig omdat hun verenkleed geen beschermend vetlaagje bezit. Dit levert dan het karakteristieke beeld op van de Aalscholver op een paal met gespreide vleugels, die zijn verenkleed laat drogen in de zon.

Overlevingsgeschiedenis

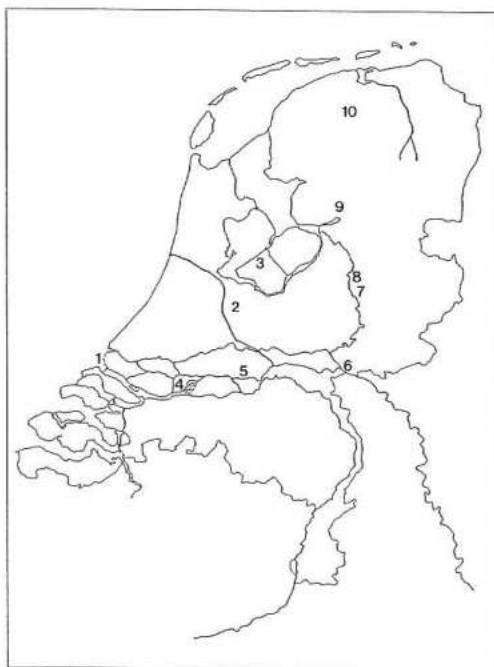
Zoals gezegd heeft de Aalscholver problematische tijden gekend. Na aanvankelijk zeer talrijk geweest te zijn was het aantal broedparen lange tijd vrij klein, voornamelijk door het optreden van de vissers die de Aalscholvers alleen als concurrent zagen. Zo is er een voorbeeld bekend van massale vernietiging van 1100 nesten bij Berkenwoude in 1925. Deze activiteiten gingen zo ver dat er tenslotte alleen nog maar kolonies over waren bij het

Karakteristieke houding van een Aalscholver die zijn veren laat drogen in de zon (foto: R. van Rossum).

Aalscholverkolonies in Nederland.

- 1 = Brede Water
- 2 = Naardermeer
- 3 = Oostvaardersplassen
- 4 = Dordtse Biesbosch
- 5 = Haaften
- 6 = Pannerden
- 7 = Olst
- 8 = Wijhe
- 9 = Wieden
- 10 = Oude Venen

Naardermeer en Wanneperveen. Een en ander gebeurde destijds met toestemming van de visserij-inspectie.

Dat de Aalscholver toppredator is, was een andere oorzaak van de achteruitgang. Hij is daardoor zeer kwetsbaar voor milieuvreemde stoffen, die in de loop der jaren in zijn foerageergebieden terecht gekomen zijn. Uit een vergelijkend onderzoek in 1988 o.a. in de Biesbosch, waar het water behoorlijk vervuild is, en de Oude Venen (Friesland) en het Bredewater op Voorne met beide een betere waterkwaliteit blijken de broedresultaten in de laatstgenoemde plaatsen duidelijk succesvoller.

Omdat het aantal in Nederland schrikbarend terug bleek te lopen, is de Aalscholver in 1963 op de lijst van beschermde vogels geplaatst en sindsdien is het aantal spectaculair in omvang toegenomen: zo groeide b.v. in heel Nederland

de populatie van 3040 in 1978 naar 10300 in 1985. De groei van het aantal Aalscholvers is op zichzelf verheugend en kan bovendien wijzen op een algemene verbetering van de waterkwaliteit. Er zouden zich echter bij het huidige tempo van de groei weer moeilijkheden voor kunnen doen bij gebrek aan natuurlijke vijanden, zoals b.v. bij de kwestie van de leeggehaalde viskwekerijen in Lelystad.

Een kolonie ontstaat in de duinen

Aalscholvers associeer je misschien niet meteen met de duinen. Ze worden daar echter het hele jaar door waargenomen, vooral tijdens de trek en gedurende vorstperioden. Uit vroegere tijden zijn er ook enkele meldingen van broedende Aalscholvers in de duinen, met name in het Zwanenwater vóór 1900. De enige plek waar zich momenteel een kolonie bevindt, is aan het Brede Water op Voorne. Hoe boeiend het ontstaan van een kolonie is, blijkt uit de geschiedenis van het Brede Water. In de jaren twintig ontstond spontaan op deze plaats een natte vallei achter de zeereep, waarna het gebied geleidelijk aan omringd werd met een dichte vegetatie van ten dele aangeplante bomen en struiken. In het begin van de jaren tachtig bevorderde men als beheersmaatregel hogere waterstanden in het gebied om een bepaalde vegetatie een kans te geven. Voor een aantal wilgen had dit echter nadelige gevolgen en zij kwijnden langzaam weg. Dit was volgens de heer van Baarsen, beheerder bij Natuurmonumenten in dit gebied, het aangewezen moment voor een aantal Aalscholvers om hun oog op dit gebied te laten vallen. Aalscholvers zijn bij het landen in bomen namelijk nogal onhandig en vinden daarom teveel bladeren storend. De kwijnende wilgen met hun kale takken trokken daarom de Aalscholvers aan, net zoals dat bij de Oostvaardersplassen is gebeurd.

In 1982 verschenen de eerste Aalscholvers om het gebied in gebruik te gaan nemen, aanvankelijk als slaapplek en vervolgens als broedgebied. Het moet heel fascinerend geweest zijn om de eerste aalscholvers te zien baltzen en met takken te zien slepen. Dit gebeurde in de zomer van 1983. Het jaar daarop zette de trend door en werden de eerste nesten gebouwd, 26 in getal. Daarna ging het snel: in 1985 waren er 195 nesten, in 1989 meer dan 1000, in 1990 1200 en in 1991 zijn er inmiddels 1225 geteld. Volgens de beheerder levert deze snelle groei nog geen echte problemen op. De invloed op het ecosysteem van het Brede Water is juist wel gunstig, omdat het andere vogels aantrekt. Een nadeel zou de eutrofiëring van het water kunnen zijn door de grote hoeveelheden geproduceerde mest. Deze ontwikkeling wordt wel met aandacht gevolgd, maar echt bezorgd is men nog niet. Bovendien zorgt de natuur vaak zelf wel weer voor oplossingen. Zo heeft zich inmiddels al een explosie van algenetende watervlooien voorgedaan, die voor enig herstel zorgde van de waterkwaliteit. Dat de aalscholverpopulatie in Nederland zich zo goed hersteld heeft en een aantal broedgebieden zelfs van internationaal belang is, is op zichzelf verheugend te noemen. Of de sterke toename eens problematisch zal kunnen worden, is nog niet duidelijk. Wat de duinen betreft zal dit waarschijnlijk geen punt zijn aangezien daar het aantal vestigingsmogelijkheden voor een kolonie beperkt is. We hopen dan ook deze boeiende vogel nog regelmatig in de duinen te kunnen aantreffen.

Een Aalscholver op het nest (foto: Theo Verstreet).

